

אגדת הַהַיּוֹם

הרחבות וכיווני מחשבה על אגדות התלמוד, סביב הדף היומי >> כט טבת - ו שבט התשעו >> גיטין כא-לד

תרגום חופשי וביאור

רב הונא ורב חסדא היו יושבים, עבר לידם גניבא (חכם בבלי שבין השאר פעל נגד אנשי השלטון).
 אמר אחד לחברו: נקום מפניו, שבן תורה הוא.
 אמר לו חברו: מפני איש מחלוקת נקום?!
 בינתיים בא הוא אליהם. אמר להם: במה אתם עוסקים?
 אמרו לו: בענייני רוחות.
 אמר להם: כך אמר רב חנן בר רבא בשם רב:
 ארבע רוחות מנשבות בכל יום, ורוח צפונית מנשבת עם כולן;
 ולולא הרוח הצפונית, לא היה העולם מחזיק מעמד אפילו
 שעה אחת. ורוח דרומית קשה מכולן, ולולא בר נץ (מלאך או
 שר בשמים) שעוצר בעדה—היא יכולה להחריב את העולם
 כולו, שנאמר: המבינתך יאבר נץ יפרש כנפיו לתימן
 (תימן=דרום).

רבא ורב נחמן בר יצחק היו יושבים, עבר לידם רב נחמן בר
 יעקב, כשהוא יושב בשידה של זהב ופרוס עליו בגד כרתי.
 רבא הלך אליו, רב נחמן בר יעקב לא הלך אליו, אמר: שמא
 מאנשי ריש גלותא הוא.
 משראה שזהו רב נחמן בר יעקב, הלך אליו.
 חשף רב נחמן בר יעקב את זרועו (מחמת הרוח החמה)
 ואמר: השד נושב.

שאלות, כיוונים ונקודות למחשבה

שני הסיפורים הם חלק מסוגיה בנושא הרוחות. תוכנם קשור
 לרוחות עזות, וסיפורי המסגרת שלהם עוסקים ביחס
 לפוליטיקה ואישי ציבור.

מדוע העיסוק ברוחות משמעותי? האם יש לו משמעות
 מדעית? סמלית? קבלית?

האם רבנים צריכים לקום מפני המנהיגים, או מפני אנשים
 שפועלים נגד ההנהגה? מה היחס הנכון בין אנשי תורה
 לדמויות פוליטיות?

מה הקשר בין שני הנושאים?

אגדה אחת בשבוע: גיטין לא ב

רב הונא ורב חסדא הוו יתבי, חליף ואזיל גניבא עלייהו.
 אמר חד לחבריה: ניקום מקמיה, דבר אוריין הוא.
 אמר ליה אידך: מקמי פלגאה ניקום?!
 אדהכי אתא איהו לגבייהו. אמר להו: במאי עסקיתו?
 אמרו ליה: ברוחות.
 אמר להו: הכי אמר רב חנן בר רבא אמר רב:
 ד' רוחות מנשבות בכל יום, ורוח צפונית מנשבת עם כולן,
 שאלמלא כן אין העולם מתקיים אפילו שעה אחת.
 ורוח דרומית קשה מכולן, ואלמלא בן נץ מעמידה מחרבת
 כל העולם כולו מפניה,
 שנאמר {איוב לט-כו}: המבינתך יאבר נץ יפרש כנפיו
 לתימן.

רבא ורב נחמן בר יצחק הוו יתבי, הוה חליף ואזיל רב
 נחמן בר יעקב דיתיב בגוהרקא דדהבא ופריס עליה
 סרבלא דכרתי.
 רבא אזל לגביה, רב נחמן בר יצחק לא אזל לגביה, אמר:
 דלמא מאינשי דבי ריש גלותא נינהו;
 רבא צריך להו, אנא לא צריכנא להו.
 כדחזא דרב נחמן בר יעקב הוה, אזיל לגביה.
 גלי לדרעיה, אמר: שדיא נשיב.

רקע היסטורי: ריש גלותא. "ליהדות הבבלית היתה
 אוטונומיה פנימית. בראש הישוב היהודי עמד ראש
 הגולה, שהתייחס על מלכי בית דוד. מבחינה חיצונית
 נחשב ראש הגולה לשליט מטעם המלך וכפקיד המלך
 וקרוב למלכות. ראש הגולה היה יושב בשכונה מיוחדת
 בנהרדעא ונוהג בגינוני מלכות, סריסים היו משמשים
 לפניו, כשהיה יוצא החוצה היה נישא בשידה של זהב
 שסרבל של כרתי היה פרוס עליה" (מתוך האנציקלופדיה
 העברית, ערך "בבל").

לזרום עם כיוון הרוח: על יציבות וטלטלות *השאלה בסוסיא*

"אממ... רק דיברנו על... מזג האוויר". למעט במקרים של סופה קיצונית, דיבור על מזג האוויר נועד בדרך כלל להסיט את נושא השיחה. כמה עתיק הטריק הזה? אולי מימי הגמרא.

שני גדולי יהדות בבל, רב הונא ורב חסדא, זיהו מקילומטר את האדם שמתקרב אליהם. תלמיד חכם, אבל כזה שמסרב להיכנס למסגרת הקלאסית והממוסדת של כל האמוראים. יש שרואים בו דמות מתסיסה, מרדנית, האופוזיציה הלוחמת של ראש הגולה – שלפעמים לוחמת יותר מדי. באותה תקופה לא היה צריך להתראיין לעיתונות כדי להביע דעה על דמות ציבורית, המבחן היה ברגע שנפגשים במקרה: מי יקום מפני מי? האם החכמים יקומו מפני גניבא ובזאת יתנו לו לגיטימציה, או לא יקומו ויפגינו את הסתייגותם מדרכו?

גם גניבא זיהה את רב הונא ורב חסדא מקילומטר, וסביר שהוא קלט גם את ההתלחשות ביניהם. עוד בטרם הכריעו אם לקום – אולי כדרכו של דיון בין אמוראים, שמסתיים לפעמים בתיקו – הוא כבר הגיע אליהם, וביקש לדעת על מה ועל מי דיברו. הם השיבו: "על מזג האוויר", או בלשון הגמרא: "רוחות".

את נושא הרוחות, שגניבא מצטרף אליו אך כלל לא בטוח שרב הונא ורב חסדא אכן עסקו בו, אפשר לקחת לשלושה כיוונים:

ייתכן שהנושא הוא אכן מזג האוויר. בסוגיות אחרות העיסוק ברוחות נוגע במציאות החיים, שבעולם העתיק היה תלויה בהרבה בכיוון הרוח ובעוצמתה, בפרט בעולם החקלאי. ניתן להבין שעניינין של סוגיות כאלו הוא מטאורולוגיה, אבל אם זה כל העניין, אולי אפשר לסגור את הגמרא ולהסתפק בדני רופ.

ייתכן שהסוגיה היא בכלל קבלית. העיסוק במישור הפיזי הוא רק לבוש למישור המטאפיזי, והרוחות בסוגיה שלנו (ובסוגיות האחרות שהזכרנו) הן שמות קוד לכוחות עליונים ויסודות עמוקים. אם זה כל העניין, אפשר במלוא הענווה לסגור את הגמרא ולהודות שאין לנו עסק בנסתרות.

גם אם אחת משתי האפשרויות או שתיהן גם יחד נכונות, תיתכן אפשרות נוספת על גביהן. היא עולה מהעובדה שלשני הסיפורים הסמוכים מבנה כמעט זהה: שני חכמים מתווכחים אם לכבד דמות בעלת שיוך פוליטי מסוים, ולבסוף הם פוגשים בו ושומעים ממנו אמירה על רוחות. אלא שהמקרים הפוכים: גניבא, המתנגד לשלטון, עוסק ברוח הצפונית שמצילה את העולם, ורב נחמן המקושר לשלטון עוסק ברוח המזיקה כשד. קשה לומר שזה מקרי.

עסקנו ברוחות, אומרים רב הונא ורב חסדא, ורומזים לגניבא שהוא בעצמו מעין רוח. רוח סערה, רוח מרד, רוח פרצים. אנו יושבים ואתה נושב, אנו נטועים בעולם הממוסד ואתה פורץ ושובר מוסכמות. לא רק על גניבא אפשר לומר זאת, אלא גם על השלטון עצמו; "רוח המושל" (קהלת י ד) גם היא כוח חזק, בלתי צפוי, חיצוני לעולם התורה היציב ומסוגל לערער אותו. איש הממשל מודה בהיותו סוג של רוח, ומודה בכוחה השלילי של הרוח. לעומתו, גניבא אומר שהוא רוח – אבל רוח חיונית לעולם. הוא נושב רק כדי להוות קונטרה לכוח השלטון, שלא יחריב את העולם.

אותם יסודות יכולים להופיע במישורים שונים – במישור הטבעי, הקבלי, הפוליטי וגם במישורים אחרים. לכל אחד יש עולם יציב ורוחות שמנסות לזעזע אותו. מצב בטחוני, תרבות חדשה, חילופי בוסים בעבודה, שפעת, הרבה גורמים מאיימים לשבש הרבה תחומים בחיינו. לפעמים אפשר לסגור את החלון ולהינצל ממנה, ולפעמים צריך להיכנע מפניה, ואפילו לכבד אותה. אחרי הכל, היא רק שליחה של א-להי הרוחות.

לא חייבים לעמוד מפניו!

"חידוד" על פי מעשיה חסידית:

...אמר העני: אם כבוד הרב פליג על כת החסידים, אין שום אדם מחויב לעמוד מפניו!

אמר הרב: והיכן כבוד התורה?

השיב העני: דבר זה הוא משנה מפורשת וגמרא ערוכה: הוא היה אומר, כל שרוח הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו, וכל שאין רוח הבריות נוחה הימנו אין רוח המקום נוחה הימנו. ובירושלמי איתא להפך, כל שרוח המקום נוחה הימנו רוח הבריות נוחה הימנו...

שאל אותו הרב: ואיך נשמע מזה שאין שום אדם מחויב לעמוד מפניו?

השיב לו העני: עדיין לא סימתי דברי הגמרא, רק לשון המשנה. וזה לשון

הגמרא בגיטין: רב הונא ורב חסדא...

ולכאורה הדבר תמוה: איך אמרו לו שהם עוסקים ברוחות? הלא הם עסקו בדבר הלכה, אם מחויבים הם לעמוד מפניו..

אכן האמת היא כך: שרב הונא ורב חסדא מחולקים היו בפלוגתא של המשנה שבאבות עם הירושלמי, דמאי

דאמר ניקום מקמיה, דבר אוריין הוא, סבירא ליה כהירושלמי, שאמר שאם

רוח המקום נוחה הימנו גם רוח הבריות נוחה הימנו, ואם כן צריכים

אנו לקום מפניו. ואידך סבר כמתניתין דאבות שכל שרוח הבריות נוחה הימנו

רוח המקום נוחה הימנו. וזה הואיל ואין רוח הבריות נוחה הימנו אין רוח

המקום נוחה הימנו - אין אנו צריכים לעמוד מפניו...

(מתוך "ספר החסידות", אברהם כהנא)

כלי עבודה

ביוגרפיה. הכרת הדמות משמעותית להבנת האגדה. האגדה שלנו אינה מספרת מיהו גניבא, אך מתבססת כנראה על אגדות אחרות, המספרות על מעשיו הפרובוקטיביים והקשים בעיני חלק מהחכמים.